

*Методична розробка на
тему:*
**«Формування
підприємницької
компетентності у здобувачів
освіти закладу професійної
освіти»**

**Виконав: майстер в/н
Джура Олег Михайлович**

ЗМІСТ

Вступ.....	3
1. Нормативно-правові аспекти підприємницької діяльності в Україні.....	4
2. Теоретичні основи підприємницької діяльності.....	12
3. Сутність і структура підприємницької компетентності особистості.....	19
4. Формування підприємницької компетентності учнів.....	23
Висновок.....	29
Використані джерела.....	30

ВСТУП

Професійна освіта сьогодні має готувати учня не лише як носія знань, а і як конкурентоспроможну особистість, що здатна використовувати здобуті знання для успішної діяльності у будь-якій сфері суспільного життя.

У період налагодження в Україні ринкових відносин все більшої актуальності набувають питання економічної підготовленості молоді до життя в суспільстві, їх активної діяльності у нових ринкових умовах. Мова йде про формування підприємницької компетентності здобувачів освіти, яка у подальшому житті підвищить їхню конкурентоспроможність на ринку праці.

Процес формування підприємницької компетентності носить суб'єктивно-об'єктивний характер: кожна людина виробляє власне ставлення до економічних реалій, свій погляд на існуючі економічні відносини та перспективи їх розвитку, так чи інакше оцінює себе та власні потенційні можливості в економічній сфері суспільного життя.

Для підвищення ефективності процесу формування підприємницької компетентності учнів педагоги й самі повинні мати достатній рівень економічних знань, бути відкритими новому досвіду, новим знанням, здійснювати особистісно-професійний саморозвиток, що пов'язаний з новим способом мислення, поведінки, новим ставленням до себе та до учнів як до суб'єктів діяльності.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Правову основу підприємництва складає сукупність законодавчих і нормативних актів, які регулюють організаційно-правові засади здійснення підприємницької діяльності в Україні. Зупинимось на більш детальному розгляді двох найважливіших, з нашої точки зору, Законів України, без знання яких успішне формування педагогом підприємницької компетентності учнів буде досить проблематичним - «Про підприємництво» та «Про підприємства в Україні».

Так, Закон України «Про підприємництво» визначає правові, економічні та соціальні засади підприємницької діяльності (підприємництва) громадянами та юридичними особами на території України, встановлює гарантії свободи підприємництва та його державної підтримки.

Зокрема, у Розділі I цього закону *підприємництво* трактується як безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність по виробництву продукції, виконанню робіт, наданню послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством.

Відповідно до ст.2, суб'єктами підприємницької діяльності (підприємцями) можуть бути:

- громадяни України, інших держав, особи без громадянства, не обмежені законом у правоздатності або дієздатності;
- юридичні особи всіх форм власності, встановлених Законом України «Про власність»;
- об'єднання юридичних осіб, що здійснюють діяльність в Україні на умовах угоди про розподіл продукції.

Разом з цим наголошується, що не допускається заняття підприємницькою діяльністю таких категорій громадян, як-от: військовослужбовці, службові особи органів прокуратури, суду, державної безпеки, внутрішніх справ, державного нотаріату, а також органів державної влади і управління, які покликані здійснювати контроль за діяльністю підприємств.

Крім цього, особи, яким суд заборонив займатися певною діяльністю, не можуть бути зареєстровані як підприємці з правом здійснення відповідного виду діяльності до закінчення терміну, встановленого вироком суду.

А особи, які мають непогашену судимість за крадіжки, хабарництво та інші корисливі злочини, не можуть бути зареєстровані як підприємці, не можуть виступати співзасновниками підприємницької організації, а також займати в підприємницьких товариствах та їх спілках (об'єднаннях) керівні посади і посади, пов'язані з матеріальною відповідальністю.

У *ст.3* цього Закону закріплюється *свобода підприємницької діяльності*. Зокрема наголошується, що підприємці мають право без обмежень приймати рішення і здійснювати самостійно будь-яку діяльність, що не суперечить чинному законодавству.

Перелік же видів діяльності, підприємництво в яких не застосовується у зв'язку з підвищеними вимогами до безпеки робіт та необхідністю централізації функцій управління, встановлюється Верховною Радою України.

У *ст. 4* Закону України «Про підприємництво» зафіксовано *обмеження у здійсненні підприємницької діяльності*. Це, зокрема:

діяльність, пов'язана з обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, здійснюється відповідно до Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори»;

діяльність, пов'язана з охороною окремих особливо важливих об'єктів права державної власності, перелік яких визначається у встановленому Кабінетом Міністрів України порядку, а також діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних, судово-психіатричних експертиз та розробленням, випробуванням, виробництвом та експлуатацією ракет-носіїв, у тому числі з їх космічними запусками із будь-якою метою, може здійснюватися тільки державними підприємствами та організаціями, а проведення ломбардних операцій - також і повними товариствами;

діяльність, пов'язана з виробництвом бензинів моторних сумішевих або з додаванням (змішуванням) біоетанолу та/або біокомпонентів на його основі до вуглеводневої основи (бензинів, фракцій, компонентів тощо), здійснюється підприємствами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики в паливно-енергетичному комплексі;

діяльність, пов'язана з виробництвом біоетанолу, яка здійснюється суб'єктами господарювання за наявності відповідної ліцензії.

Отже, дозвільна (ліцензована) підприємницька діяльність може здійснюватись лише за спеціальним дозволом (ліцензією), що видається Кабінетом Міністрів України або уповноваженим ним органом. Це зумовлено необхідністю забезпечити як окремих громадян, так і суспільство в цілому.

Перелік *видів діяльності, що потребують ліцензування*, можна умовно поділити на 4 групи, а саме:

виготовлення й реалізація певних продуктів і речовин:

виготовлення пива, вина, спирту, горілчаних, лікерних, коньячних і тютюнових виробів; торгівля алкогольними напоями; виготовлення та реалізація ветеринарних

медикаментів і препаратів; виготовлення та реалізація медикаментів і хімічних речовин;

транспорт і зв'язок: міжнародні та внутрішні перевезення пасажирів і вантажів повітряним, річковим, морським, залізничним та автомобільним транспортом; виконання аварійно-хімічних робіт та аеро-фото-знімальних; будівництво й технічне обслуговування загальнодержавних мереж передачі й документального зв'язку; будівництво й технічне обслуговування передавальних станцій супутникового зв'язку; міжнародні й міжміські поштові перевезення; оброблення поштової кореспонденції; видача і приймання грошових переказів, використання радіочастот;

спеціальні роботи: пошук (розвідка) та експлуатація родовищ корисних копалин; виробництво, ремонт і реалізація спортивної, мисливської вогнепальної зброї та боєприпасів до неї, а також холодної зброї; виготовлення цінних паперів, грошових знаків і знаків поштової оплати; видобування, виробництво й використання радіоактивних речовин і джерел іонізуючого випромінювання; переробка і схоронення радіоактивних відходів; видобування дорогоцінних металів і коштовного каміння, виготовлення й реалізація виробів з їх використанням тощо;

надання населенню специфічних (спеціальних) послуг: медична, ветеринарна та юридична практика; посередницька діяльність із приватизаційними паперами; монтаж, ремонт і профілактичне обслуговування засобів охоронної сигналізації; аудиторська діяльність; страхова діяльність; надання послуг з охорони державної, колективної та приватної власності.

У *ст. 5* Закону України «Про підприємництво» закріплено такі **принципи підприємницької діяльності:**

- вільний вибір видів діяльності;
- залучення на добровільних засадах до здійснення підприємницької діяльності майна та коштів юридичних осіб і громадян;
- самостійне формування програми діяльності та вибір постачальників і споживачів продукції, що виробляється, встановлення цін відповідно до законодавства;
- вільний найм працівників;
- залучення і використання матеріально-технічних, фінансових, трудових, природних та інших видів ресурсів, використання яких не заборонено або не обмежено законодавством;
- вільне розпорядження прибутком, що залишається після внесення платежів, установлених законодавством;

- самостійне здійснення підприємцем-юридичною особою зовнішньоекономічної діяльності, використання будь-яким підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд.

Цим Законом, зокрема у *ст. 10*, закріплюється **відповідальність суб'єктів підприємницької діяльності**. Зокрема, наголошується, що підприємець зобов'язаний не завдавати шкоди навколишньому середовищу, не порушувати прав та інтереси громадян, підприємств, установ, організацій і держави, що охороняються законом. За завдані шкоду і збитки підприємець несе майнову та іншу встановлену законом відповідальність.

Надзвичайно важливим є Розділ III Закону України «Про підприємництво», у якому розглядаються особливості відносин підприємців і держави: закріплюються загальні гарантії прав підприємців, гарантії майнових прав підприємця; висвітлюються правові засади державної підтримки підприємництва та особливості державного регулювання підприємницької діяльності.

Наступний важливий нормативно-правовий акт, без знання якого неможливе ефективне формування підприємницької компетентності учнів, - це Закон України «Про підприємства в Україні», який визначає види і організаційні форми підприємств, правила їх створення, реєстрації, реорганізації і ліквідації, організаційний механізм здійснення ними підприємницької діяльності в умовах переходу до ринкової економіки. Цей законодавчий акт створює рівні правові умови для діяльності підприємств незалежно від форм власності на майно та організаційної форми підприємства та спрямований на забезпечення самостійності підприємств, визначає їх права і відповідальність у здійсненні господарської діяльності, регулює відносини підприємств з іншими підприємствами і організаціями, Радами народних депутатів, органами державного управління.

Так, у *ст. 1* закону зазначається, що **підприємство** - це основна організаційна ланка народного господарства України, самостійний господарюючий статутний суб'єкт, який має права юридичної особи та здійснює виробничу, науково-дослідницьку і комерційну діяльність з метою одержання відповідного прибутку (доходу).

Підприємство має самостійний баланс, розрахунковий та інші рахунки в установах банків, печатку із своїм найменуванням, а також знак для товарів і послуг. Наголошується, що підприємство здійснює будь-які види господарської діяльності, якщо вони не заборонені законодавством України і відповідають цілям, передбаченим статутом підприємства.

У ст. 2 цього закону визначені такі види підприємств:

1) у залежності від **форм власності**, встановлених Законом України «Про власність»:

- **індивідуальне підприємство**, засноване на особистій власності фізичної особи та виключно її праці;

- **сімейне підприємство**, засноване на власності та праці громадян України - членів однієї сім'ї, які проживають разом;

- **приватне підприємство**, засноване на власності окремого громадянина України, з правом найняття робочої сили;

- **колективне підприємство**, засноване на власності трудового колективу підприємства, кооперативу, іншого статутного товариства, громадської та релігійної організації;

- **державне комунальне підприємство**, засноване на власності адміністративно-територіальних одиниць;

- **державне підприємство**, засноване на загальнодержавній (республіканській) власності;

- **спільне підприємство**, засноване на базі об'єднання майна різних власників (змішана форма власності). У числі засновників спільного підприємства відповідно до законодавства України можуть бути юридичні особи та громадяни України, союзних республік, інших держав;

підприємство, засноване на власності юридичних осіб і громадян союзних республік та інших держав. **Створення таких** підприємств регулюється окремим законодавством України.

2) у відповідності до обсягів господарського обороту і чисельності працівників (незалежно від форм власності) підприємства можуть бути: великі, середні, малі.

У **ст. 3.** закону зазначається, що підприємства мають право на добровільних засадах об'єднувати свою виробничу, наукову, комерційну та інші види діяльності, якщо це не суперечить антимонопольному законодавству України. Виокремлено такі **види об'єднань**:

асоціації - договірні об'єднання, створені з метою постійної координації господарської діяльності. Асоціація не має права втручатися у виробничу і комерційну діяльність будь-кого з її учасників;

корпорації - договірні об'єднання, створені на основі поєднання виробничих, наукових та комерційних інтересів, з делегуванням окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників;

консорціуми - тимчасові статутні об'єднання промислового і банківського капіталу для досягнення спільної мети;

концерни - статутні об'єднання підприємств промисловості, наукових організацій, транспорту, банків, торгівлі тощо на основі повної фінансової залежності від одного або групи підприємців. Можливі й інші об'єднання за галузевим, територіальним та іншими принципами.

Важливою є **ст. 14** цього закону, у якій наголошується, що управління підприємством здійснюється відповідно до статуту **на основі поєднання прав власника** щодо господарського використання свого майна і **принципів самоврядування трудового колективу**. Зокрема, **рішення з соціально-економічних питань**, що стосуються діяльності підприємства, виробляються і приймаються його органами управління з участю трудового колективу та уповноважених ним органів.

На всіх підприємствах, які використовують найману працю, відповідно до ст. 17 цього законодавчого акту, між власником або уповноваженим ним органом і трудовим колективом або уповноваженим ним органом має укладатись колективний договір, який не може суперечити чинному законодавству України.

Цим колективним договором регулюються виробничі, трудові і економічні відносини трудового колективу з адміністрацією підприємства, питання охорони праці, соціального розвитку, участі працівників у використанні прибутку підприємства, якщо останнє передбачене статутом підприємства. Наголошується, що розбіжності, що виникають при укладанні або виконанні колективного договору, вирішуються у порядку, встановленому законодавчими актами України.

У ст. 26 визначено соціальні зобов'язання підприємства:

Питання соціального розвитку, включаючи поліпшення умов праці, життя і здоров'я, гарантії обов'язкового медичного страхування членів трудового колективу та їх сімей, які вирішуються трудовим колективом за участю власника чи уповноваженого ним органу відповідно до статуту підприємства, колективного договору та законодавчих актів України. Трудовий колектив і власник чи уповноважений ним орган (адміністрація) в плані соціального розвитку враховують розвиток місць компактного проживання членів свого колективу.

Забезпечення для всіх працюючих на підприємстві безпечних та нешкідливих умов праці та відповідальність у встановленому законодавством порядку за шкоду, заподіяну їх здоров'ю та працездатності.

Здійснення підготовки кваліфікованих робітників та спеціалістів, їх економічне і професійне навчання у власних навчальних закладах або за окремими угодами у навчальних закладах, підпорядкованих державним органам освіти, іншим відомствам і підприємствам.

Надання пільг працюючим випускникам професійно-технічних, середніх спеціальних та вищих навчальних закладів у відповідності до законодавства України.

Крім цього, цією ж статтею урегульовується діяльність підприємства щодо соціального захисту своїх працівників:

- підприємство зобов'язане постійно поліпшувати умови праці та побуту жінок, підлітків, забезпечувати їх роботою переважно в денний час із скороченим

робочим днем, жінок, які мають малолітніх дітей, вагітних жінок переводити на легшу роботу з нешкідливими умовами праці та надавати інші пільги, передбачені законодавством. Підприємство зі шкідливими умовами праці створює окремі цехи, дільниці для надання жінкам, підліткам та окремим категоріям працюючих більш легкої роботи;

- підприємство має право самостійно встановлювати для своїх працівників додаткові відпустки, скорочений робочий день та інші пільги, а також заохочувати працівників підприємств та установ, які обслуговують трудовий колектив, але не входять до його складу;

- пенсіонери та інваліди, які працювали до виходу на пенсію на підприємстві, користуються нарівні з його працівниками наявними можливостями медичного обслуговування, забезпечення житлом, путівками в оздоровчі та профілактичні заклади та іншими соціальними послугами та пільгами згідно з статутом підприємства;

- працівник підприємства, який став інвалідом на даному підприємстві внаслідок нещасного випадку або професійного захворювання, може забезпечуватися додатковою пенсією незалежно від розмірів державної пенсії;

- у разі смерті працівника підприємства при виконанні ним службових обов'язків підприємство добровільно або на основі рішення суду забезпечує сім'ю працівника допомогою відповідно до законодавчих актів України;

підприємство з правом наймання робочої сили за рішенням відповідної місцевої Ради народних депутатів відповідно до Законів України "Про зайнятість населення" та "Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні" забезпечує певну кількість робочих місць для працевлаштування інвалідів, підлітків та інших верств населення, що потребують соціального захисту. У разі невиконання цієї вимоги або відмови у створенні робочих місць для даної категорії населення підприємство відраховує кошти на рахунок відповідної Ради народних депутатів у порядку і розмірах, передбачених зазначеними Законами.

У *Розділі VI* цього законодавчого акту урегульовуються відносини між підприємством і державою, яка відповідно до *ст. 27* гарантує додержання прав і законних інтересів підприємства. Зокрема наголошується, що підприємство при здійсненні господарської та іншої діяльності має право з власної ініціативи приймати будь-які рішення, що не суперечать законодавству України, а втручання в господарську та іншу діяльність підприємства з боку державних, громадських і кооперативних органів, політичних партій і рухів *не допускається*, крім випадків, передбачених законодавством України.

У *ст. 28* наголошується, що держава:

- забезпечує підприємству (незалежно від форм власності) рівні правові та економічні умови господарювання;

- сприяє розвитку ринку, здійснюючи його регулювання з допомогою економічних законів і стимулів, реалізує антимонопольні заходи, забезпечує соціальну захищеність усіх трудящих;

- забезпечує пільгові умови підприємствам, які впроваджують прогресивні технології, створюють нові робочі місця, використовують працю громадян, що потребують соціального захисту;

- стимулює розвиток малих підприємств України: надає пільги при оподаткуванні, одержанні державних кредитів, створює фонди сприяння розвитку малих підприємств та інше.

Крім цього, органам державного управління забороняється встановлювати будь-які види оподаткування, крім тих, що визначаються законами України про податки.

Разом з цим, **ст. 31** закріплює **відповідальність підприємства** за порушення договірних зобов'язань, кредитно-розрахункової і податкової дисципліни, вимог до якості продукції та інших правил здійснення господарської діяльності, за що підприємство несе відповідальність, передбачену законодавством України. Наголошується, що сплата штрафів за порушення умов договору, а також відшкодування завданих збитків не звільняють підприємство без згоди споживача від виконання зобов'язань щодо поставок продукції, проведення робіт чи надання послуг.

Крім цього, підприємство зобов'язане:

- охороняти навколишнє середовище від забруднення та інших шкідливих впливів;

- відшкодувати відповідній Раді народних депутатів збитки, завдані нераціональним використанням землі та інших природних ресурсів і забрудненням навколишнього середовища;

- забезпечувати безпеку виробництва, санітарно-гігієнічні норми і вимоги щодо захисту здоров'я його працівників, населення і споживачів продукції;

- у випадках, передбачених законодавством, підприємство зобов'язане сплачувати штрафи відповідним місцевим Радам народних депутатів.

Зазначимо, що знання цих та інших Законів України у сфері підприємницької діяльності допоможуть учнями після закінчення навчання та отримання спеціальної освіти налагодити власну справу у відповідності до законодавства нашої держави.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У науковій літературі підприємницька діяльність пов'язується з *економічною свободою*, яка, в свою чергу, трактується як широта економічної поведінки суб'єктів господарювання у виборі форм власності та сфери застосування своїх здібностей, знань, можливостей, професійних навичок, методики розподілу доходів, споживання матеріальних благ та реалізується на базі державних законодавчих норм у поєднанні з економічною відповідальністю громадян. Будучи важливою складовою частиною бізнесу як прояву свободи господарської діяльності, торгівлі, землекористування, добровільного співробітництва та ін., економічна свобода однаково важлива як для підприємця-бізнесмена, так і для споживача, оскільки вона створює середовище для творчої діяльності особистості.

З часів введення англійським вченим Річардом Канті Льоном (1680-1734 рр.) у науковий обіг поняття «підприємництво» ця дефініція трактується як:

- особливий вид діяльності, в основі якої лежить ряд неодмінних умов і вимог: підприємець бере на себе ініціативу з'єднання ресурсів землі, капіталу і праці в єдиний процес виробництва чи товару, послуги; підприємець бере на себе важке завдання прийняття основних рішень у процесі виробництва чи товарів, послуг, які визначають курс діяльності підприємства; підприємець вводить у побут на комерційній основі нові продукти, нові виробничі технології або навіть нові форми організації підприємства; заради цього він може йти на ризик (американські вчені К. Макконнелл і С. Брю, автори підручника «Економікс»);
- економічна категорія, що означає особливий тип господарювання, де головним суб'єктом є підприємець, який раціонально поєднує (комбінує) фактори виробництва на інноваційній основі і власній відповідальності, організує і керує виробництвом з метою одержання підприємницького доходу (З. С. Варналій);
- вільне економічне господарювання у різних сферах діяльності (крім заборонених законодавчими актами), здійснюване суб'єктами ринкових відносин з метою задоволення потреб конкретних споживачів і суспільства в товарах (роботах і послугах) та одержання прибутку (доходу), необхідних для саморозвитку власної справи (підприємства) і забезпечення фінансових обов'язків перед бюджетами й іншими господарюючими суб'єктами. Це принципово новий тип господарювання, який базується на інноваційному поведженні власників підприємства, на умінні знаходити і використовувати ідеї, утілювати їх у конкретні підприємницькі проекти (підручник «Підприємництво», група авторів за загальною редакцією М. Г. Лапусти);
- основний вид самостійної господарської діяльності, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, яких називають підприємцями, від свого імені і на свій ризик на постійній основі. Ця діяльність спрямована на досягнення запланованого результату (одержання прибутку або підприємницького доходу) шляхом найкращого використання капіталу і ресурсів економічно

відокремленими суб'єктами ринкового господарства. Вони несуть повну матеріальну відповідальність за результати своєї діяльності і підпорядковуються правовим нормам (законодавству) країни (Г. В. Осовська).

Для чіткого розмежування підприємництва та інших видів діяльності український вчений О. В. Старцев, базуючись на законодавстві України, характеризує такі *ознаки підприємницької діяльності*:

Підприємництво є самостійною діяльністю. Це означає, що, по-перше, підприємництво в Україні може здійснюватися в будь-яких організаційних формах, визначених законами України, на вибір підприємця. Також фізичні особи мають можливість зареєструватися як громадяни-суб'єкти підприємницької діяльності і проводити таким чином діяльність без створення організації. По-друге, зважаючи на принцип вільного вибору видів підприємницької діяльності, підприємці мають право здійснювати самостійно будь-яку діяльність відповідно до потреб ринку, на власний розсуд приймаючи відповідні рішення, що не суперечать законодавству.

Підприємництво є ініціативною діяльністю. Це означає, що зайняття підприємницькою діяльністю є добровільним вчинком. Жоден державний орган, недержавна організація, посадова особа не можуть примусити до зайняття підприємницькою діяльністю. Проте це не означає, що особа не може бути примушена до виконання добровільно взятих на себе зобов'язань (наприклад, за договором, укладеним у процесі провадження підприємницької діяльності) або зобов'язань, що передбачені державою і впливають зі здійснення особою підприємницької діяльності (наприклад, зобов'язань зі сплати податків).*

Підприємництво є систематичною діяльністю. Проте чітких кількісних критеріїв систематичності законодавством не встановлено; цей кількісний критерій є дещо умовним.

Підприємництво є діяльністю на власний ризик. Це означає, що за порушення договірних зобов'язань, кредитно-розрахункової і податкової дисципліни, вимог до якості продукції та інших правил здійснення господарської діяльності підприємство та приватний підприємець самостійно несуть відповідальність, передбачену законодавством України. Тобто суб'єкт підприємницької діяльності бере на себе як позитивні, так і негативні наслідки підприємницької діяльності.

Підприємництво є господарською діяльністю. Це означає, що, незважаючи на свою специфіку, підприємницька діяльність є складовою ширшого за обсягом поняття «господарська діяльність», яка розуміється як діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

Підприємницька діяльність здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями). Іншими словами, підприємницька діяльність провадиться фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством. Це означає, що підприємницькою діяльністю можуть займатися як юридичні, так і фізичні особи, які набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності за правилами Закону України від 15 травня 2003 р. № 755-ІУ "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців".

Внаслідок підприємницької діяльності досягаються економічні й соціальні результати. Підприємницька діяльність суттєво впливає на розвиток економіки і соціальної сфери.

Серед економічних результатів найбільш принциповими є утворення конкурентного середовища, насичення ринку товарами і послугами, значна активізація міжнародних економічних стосунків. Малий і середній бізнес дає нові робочі місця, значно стимулює підвищення кваліфікації працівників, їх ініціативу і творчість, загалом сприяє виживанню населення в кризові періоди. Поступове зміцнення суб'єктів підприємництва, їх прибутковість закладає додаткову фінансову базу для такої соціально корисної діяльності, як *благодійництво та спонсорство*.

Метою підприємницької діяльності є отримання прибутку. Якщо метою тієї чи іншої діяльності не є отримання прибутку, вона не може бути віднесена до підприємницької. Ця мета, як правило, знаходить своє відображення в установчих документах суб'єкта підприємницької діяльності і простежується, виходячи з характеру його діяльності. За цією ж ознакою підприємницька діяльність відмежовується від поняття господарської діяльності, у якій отримання прибутку не ставиться за основну мету.

У залежності від цих ознак підприємницької діяльності та у відповідності до українського законодавства О. В. Старцев визначає такі **принципи підприємницької діяльності:**

вільного вибору підприємцем видів підприємницької діяльності. Суб'єкт підприємницької діяльності самостійно вирішує, якими видами діяльності йому займатися з огляду на обмеження, встановлені чинним законодавством;

самостійного формування підприємцем програми діяльності, вибору постачальників і споживачів продукції, що виробляється, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону;

вільного найму підприємцем працівників (цей принцип обмежується положеннями спеціального законодавства про зайнятість, що містить положення, якими обмежуються трудові права іноземних громадян та осіб без громадянства);

комерційного розрахунку та власного комерційного ризику;

вільного розпорядження прибутком, що залишається у підприємця після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом (з урахуванням законодавчих обмежень);

самостійного здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності, використання підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд (з урахуванням законодавчих обмежень).

У наукових доробках сучасних українських вчених М. О. Ажнюка, В. В. Кириленка, О. О. Мамалуй, Г. В. Осовської,

О. В. Старцева В. Н. Узунова та інших висвітлюються такі важливі для формування підприємницької компетентності особистості аспекти:

I. Функції підприємництва:

Ресурсна (мобілізація капіталу, трудових, матеріальних і інформаційних ресурсів).

Організаційна (організація виробництва, збуту, маркетингу, реклама).

Творча (новаторство, генерація і використання ініціативи, вміння ризикувати).

II. Принципи підприємництва:

-вільний вибір видів діяльності;

залучення на добровільних засадах до здійснення підприємницької діяльності майна та коштів юридичних осіб і громадян;

-самостійне формування програм діяльності та вибір постачальників і споживачів виробленої продукції, встановлення цін відповідно до законодавства;

-вільний найм працівників;

-залучення матеріально-технічних, фінансових, трудових, природних та інших ресурсів, використання яких не заборонено або не обмежено законодавством;

-вільне розпорядження прибутком, що залишається після внесення платежів, встановлених законодавством;

-самостійне здійснення підприємцем-юридичною особою зовнішньоекономічної діяльності, використання будь-яким підприємцем частки валютної виручки, що йому належить, на власний розсуд.

III. Моделі підприємництва:

класична модель (орієнтується на максимізацію віддачі від наявних у даній фірмі ресурсів. Економічна зацікавленість, одержання прибутку є основними

мотивами цього виду підприємництва. Схема дій цієї моделі така: оцінка наявних ресурсів; вивчення можливостей досягнення мети; використання тієї можливості, яка забезпечує максимальну віддачу від наявних ресурсів);

інноваційна модель (передбачає використання будь-яких не заборонених законодавством можливостей. Схема дій цієї моделі така: формулювання мети; вивчення зовнішнього середовища і пошук альтернативних можливостей; оцінка своїх ресурсів і співставлення їх із знайденими можливостями; пошук у зовнішньому середовищі додаткових джерел, якщо бракує власних ресурсів; дія згідно з найбільш вигідним альтернативним варіантом та залучення своїх і зовнішніх ресурсів).

IV. Умови здійснення підприємницької діяльності:

1) економічні:

- роздержавлення, приватизація, ліквідація монополізму;
- існування ринкової інфраструктури (банки, біржі, постачально-збутові організації, транспортна система тощо);
- самостійність, свобода вибору і прийняття рішень.

політичні:

- стабільність в країні і розвиток процесу демократизації;
- підвищення авторитету уряду, довіри до нього народу.

психологічні: наявність сприятливого *психологічного клімату* серед населення.

юридичні: наявність *законодавчої бази*, що сприяє розвитку підприємництва, захищає його та підтримує.

Підприємницька діяльність здійснюється у певних формах і видах. Основними формами підприємництва є приватне, колективне і державне:

Приватне підприємництво - це форма підприємництва, заснована на приватній власності та здійснюється приватними особами з метою отримання прибутку і примноження власності. Воно є найбільш поширеною формою підприємницької діяльності.

Характерна ознака приватного підприємництва - його соціально- економічна неоднорідність. Приватне підприємництво може реалізовуватися на базі особистої праці підприємця і членів його сім'ї, а може - з допомогою застосування найманої праці.

Колективне підприємництво - це форма підприємництва, за якої джерелом підприємницьких правочинів є трудова участь колективу працівників, які мають вирішальний вплив на прийняття рішень. Хоча отримання доходу залишається одним із мотиваційних ознак колективної форми підприємництва, найважливіше значення для цієї форми має збереження господарської стійкості виробничої одиниці як умови забезпечення зайнятості працівників. До форм реалізації

колективного підприємництва відносяться *виробничий кооператив і колективне підприємство*.

Державне підприємництво - це форма підприємництва, за якою прийняття стратегічних рішень щодо цілей підприємницької діяльності та контроль за нею здійснюються державними органами. Основні функції *державного підприємництва* пов'язані з розвитком галузевої структури економіки, раціоналізацією розподілу ресурсів і підтримкою конкурентності ринків. Метою ж є максимізація загального добробуту і зростання ефективності суспільного виробництва. Державне підприємництво реалізується через державні підприємства і підприємства з різним ступенем державної участі, а також у формі оренди держпідприємств.

Вченими наголошується, що використання тієї чи іншої форми підприємництва залежить від того, чи діє підприємець самостійно, чи в кооперації з іншими підприємцями, використовує для бізнесу лише своє майно чи залучає додатково майно інших осіб, використовує лише особисту працю чи здійснює найм робітників.

У залежності від змісту підприємницької діяльності, її зв'язку з основними стадіями процесу відтворення, виокремлюються такі **види підприємництва**:

Виробниче підприємництво — це будь-яка матеріальна, інтелектуальна, творча діяльність, яка пов'язана з виробництвом продукції, товарів, наданням відповідних послуг, створенням певних духовних цінностей. Зміст цього виду підприємництва полягає в тому, що підприємець, використовуючи у якості чинників власні або придбані засоби праці і робочу силу, організовує виробництво продукції, послуг, духовних цінностей для подальшого продажу покупцям з метою отримання прибутку. Головна **функція** виробничого підприємництва— організація виробництва (товарів, будівельних робіт, транспортних перевезень, послуг зв'язку тощо).

Комерційне підприємництво характеризується діяльністю, яка пов'язана з операціями й угодами з купівлі-продажу товарів і послуг. В цьому бізнесі підприємець виступає в ролі торговця, комерсанта, який купує товари для подальшого перепродажу. Товар закупається, звичайно, за оптовими (гуртовими) цінами, а продається — за більш високими договірними. За рахунок різниці між гуртовою і роздрібною ціною торговий підприємець створює для себе прибуток і покриває витрати, що пов'язані з реалізацією товару.

Фінансове підприємництво — це особливий вид комерційної діяльності, що пов'язаний із купівлею-продажем національної й іноземної валют та цінних паперів. Підприємець купує фінансові ресурси у їх власників, а потім із вигодою для себе перепродає покупцям. Різниця між цінами купівлі-продажу грошових ресурсів становить прибуток (маржу) фінансового підприємця.

Види та форми підприємства класифікуються за такими ознаками:
за сферами діяльності:

Підприємства, що діють у сфері матеріального виробництва та його великих підрозділів (будівництво, машинобудування) і нематеріального виробництва, відмітною ознакою якого є створення особливого продукту та послуг (матеріальних послуг).

Підприємства, що займаються посередницькою діяльністю, завдання яких - встановлення зв'язків і укладання контрактів між підприємствами.

Підприємства у сфері нематеріального обслуговування (це невиробничі послуги, які є показниками рівня життя у країні (наприклад, торгівля).

за кількістю видів виробленої продукції:

- спеціалізовані (випускають обмежену кількість видів товарів);
- багатoproфільні (виробляють різні товари у великому асортименті).

В залежності від характеру спеціалізації:

Предметне виробництво — випуск готових до вживання товарів.

Подетальне виробництво — випуск запасних деталей і частин.

Технологічне виробництво — на підприємстві забезпечується реалізація певної стадії технічного процесу.

Змішане виробництво — підприємство здійснює діяльність як предметної, так і технологічної спеціалізації.

за розміром : великі, середні, малі.

Вченими наголошується, що в останні десятиліття в економіці розвинених країн наголос робиться на розвитку та підтримці малого бізнесу, який динамічніше великого, оперативніше реагує на зміну споживчого попиту, швидше реагує на виробництво нових технологій, швидше переозброюється технічно, вимагає менших капіталовкладень, забезпечує прискорену окупність. Отже, малий бізнес забезпечує прискорену адаптацію до нових умов і вимог науки.

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА ПОНЯТТЯ «ПІДПРИЄМНИЦЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ»

Одним із шляхів удосконалення системи освіти в Україні є упровадження компетентнісного підходу, теоретико-методичні основи якого активно розробляються у сучасних наукових дослідженнях (Н. Бібік, Л. Ващенко, І. Єрмаков, І. Зимня, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пометун, О. Савченко, А. Хуторський та інші).

У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти (затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392) поняття «компетентність» тлумачиться як «набута у процесі навчання інтегрована здатність учня, що складається із знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці». Розробниками Державних стандартів також висвітлюється зміст дефініції «ключова компетентність»: це спеціально структурований комплекс характеристик (якостей) особистості, що дає можливість їй ефективно діяти у різних сферах життєдіяльності і належить до загальногалузевого змісту освітніх стандартів.

Підприємницька компетентність, поряд із такими компетентностями, як-от: уміння вчитися, спілкуватися державною, рідною та іноземними мовами, математична і базові компетентності в галузі природознавства і техніки, інформаційно-комунікаційна, соціальна, громадянська, загальнокультурна, здоров'язбережувальна, - у своїй сукупності складають комплекс ключових компетентностей особистості.

З точки зору практичної психології, підприємницька компетентність - це особистісна якість, здібність, модель поведінки, необхідні для успішного вирішення певних бізнес-задач та досягнення високих результатів у підприємницькій діяльності.

У Європейській довідковій системі підприємницька компетентність трактується як здатність особистості втілювати ідеї у сферу економічного життя, як інтегрована якість, що базується на креативності, творчості, інноваційності, здатності до ризику, а також спроможності планувати та організовувати підприємницьку діяльність.

Сучасна українська дослідниця Ю. А. Білова пов'язує підприємницьку компетентність із спроможністю володіти засобами, що дають особі можливість ефективно організувати особисту та колективну підприємницьку діяльність.

За Ю. А. Біловою, наявність підприємницької компетентності дає змогу особистості знаходити та застосовувати оптимальне поєднання ресурсів у процесі виробництва, створювати і впроваджувати в економічне життя суспільства інновації, йти на певний ризик, необхідний для виконання поставленої мети. Успіх підприємницької діяльності пов'язаний із самоорганізованістю, діловими та

особистісними якостями підприємця, ефективністю управління бізнесом. Важливими є лідерські якості, уміння розв'язувати конфліктні ситуації, приймати рішення в умовах невизначеності, працювати у команді, стимулювати й мотивувати зусилля працівників, створювати організаційні структури.

Особистісний компонент підприємницької компетентності представлений сукупністю професійно-ділових, адміністративно-організаторських, соціально-психологічних та моральних якостей особистості.

На думку дослідниці, підприємницька компетентність - це інтегральна психологічна якість особистості, яка проявляється у мотивованій здатності до творчого пошуку та реалізації нових економічних ідей та дає змогу вирішувати різноманітні проблеми в повсякденному, професійному, соціальному житті.

Формування в особистості підприємницької компетентності відбувається під впливом неперервної економічної освіти, у процесі професійної освіти, а згодом - і професійної діяльності.

Внутрішня структура підприємницької компетентності, за Ю. А. Біловою, містить мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний та емоційно-вольовий компоненти, які тісно взаємопов'язані між собою:

- **мотиваційно-ціннісний компонент** - це внутрішні мотиви, що спонукають особистість до підприємницької діяльності, це морально-етичне ставлення до підприємництва у професійній діяльності та повсякденному житті. Морально-етичне ставлення особистості до підприємницьких цінностей (свобода вибору, самореалізація, ощадливість, толерантність, чесність) на всіх етапах життєдіяльності визначатиме суб'єкт-суб'єктні міжособистісні відносини, а також суб'єкт-об'єктні відносини людини з природою;

- **когнітивний** (або знаннєво-змістовий) **компонент** включає знання теоретичного і технологічного (процедурного) характеру: це сукупність знань, що відображають розуміння сутності економічної сфери життя сучасного суспільства; теоретичні знання про основні поняття та методи підприємницької діяльності. Цей компонент враховує особливості і варіативність змісту освітніх та особистісних потреб, мотивів особистості на різних етапах її економічної та підприємницької підготовки;

- **діяльнісний** (або практично-технологічний) **компонент** передбачає формування практичних вмінь підприємницької діяльності (професійної та соціальної), а саме:

- уміння вибору ефективної бізнес-ідеї та форм підприємницької діяльності;
- здатність до організації, планування та прогнозування підприємницької діяльності;
- уміння презентувати власні проекти, вести конструктивний діловий діалог;

- готовність творчо розв'язувати різноманітні проблеми у сфері підприємницької діяльності на основі набутих знань, умінь, способів мислення;
- спроможність управляти та контролювати хід і результати підприємницької діяльності;

Емоційно-вольовий компонент **включає:**

- здатність розуміти власний емоційний стан у ситуації пошуку та реалізації бізнес-проектів;
- здатність гідно переживати відсутність результату, спроможність відкрито ділитися своїми почуттями і переживаннями;
- цілеспрямованість;
- витримка, володіння собою в ситуаціях невизначеності.

Автори підручника «Основи підприємницької діяльності»

З.С.Варналій та В.О.Сизоненко виокремлюють такі складові підприємницької компетентності особистості:

- переконання у корисності своєї справи для суспільства;
- здатність створювати команду однодумців і працювати з нею;
- сприйняття власного бізнесу як справи свого життя, захоплюючої творчості, форми самовираження;
- визнання необхідності конкуренції, здатність до плідного співробітництва;
- повага до законів, соціального порядку, державної влади;
- здатність оцінювати новаторські дії інших, їхній підприємницький потенціал.

Названі вище дослідники наголошують на етичній складовій особистості підприємця: його ініціативність, винахідливість, здатність досягати поставленої мети не повинні суперечити суспільним критеріям корисності та важливості його діяльності; він має дотримуватись етичних норм звернення, привітання, знайомства, вміння організовувати ділові контакти та коректно поводитись із підлеглими й партнерами з бізнесу, з повагою ставитись до них, вміння тримати слово, цінувати добре ім'я фірми та своє власне ім'я.

Формування підприємницької компетентності особистості - це складний, суперечливий і багатоетапний процес, який передбачає опанування особистістю підприємницьких знань та становлення на цій основі підприємницької свідомості й підприємницької поведінки.

Український вчений О. С. Проценко стверджує, що першоосною підготовки підприємця є формування саме підприємницьких умінь та виокремлює такі основні підприємницькі вміння:

- уміння вибору та створення бізнес-плану;
- уміння легалізувати свій бізнес;
- уміння досліджувати ринок з метою просування товару чи послуг;

- уміння презентації себе як підприємця та результатів своєї праці;
- комунікативні вміння (вести переговори, переконувати, відстоювати власну точку зору, уміння пропонувати та продавати товари та послуги);
- уміння користування новітніми технологіями та досягненнями науково-технічного прогресу.

Вчені сходяться на думці про те, що цілеспрямоване формування підприємницької компетентності сприятиме повноцінному розвитку особистості, що готова змінювати, удосконалювати умови свого життя, вільно обирати свій життєвий шлях, виходячи із власних прагнень, умінь і особистісних якостей. Це також сприятиме адаптації молоді до складних ринкових умов.

ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ

Успіх підприємницької діяльності будь-якої особистості знаходиться у прямій залежності від рівня сформованості у неї підприємницької компетентності.

На наше глибоке переконання, учнівська молодь, яка незабаром увійде у доросле самостійне життя, під час навчання у ліцеї мають отримати необхідні знання, уявлення про умови та особливості підприємницької діяльності, зокрема, усвідомити, наскільки вона потрібна для сучасного суспільства, які є організаційно-правові форми підприємництва тощо.

Вивчення навчально-методичної літератури з проблеми формування підприємницької компетентності дає підстави стверджувати, що на сьогодні науковцями й педагогами-дослідниками розроблена достатня кількість програм факультативних курсів та курсів за вибором економічного спрямування, що висвітлюють окремі аспекти досліджуваного феномену.

Так, автори *курсу «Економіка»* (Б. Бобров, Г. Ковальчук, В. Мельничук, В. Огнев'юк, О. Часникова) пропонують для опанування учнями розділ II «Мале коло економічного кругообігу: домашні господарства і підприємства», метою якого є навчання учнів вмінню вирізняти та пояснювати сутність, роль і закономірність функціонування таких важливих економічних суб'єктів, як домогосподарства та підприємства; сприяння усвідомленню особливостей домашнього господарства в економічному кругообігу, способів реалізації його ведення, ролі кожного члена сім'ї у цих процесах. Серед тем, присвячених власне підприємству, основну увагу приділено змісту, формам і чинникам виробництва, актуальним питанням організації та економіки підприємницької діяльності, можливостям реалізації власних економічних інтересів, вибору способів організації виробництва, збуту продукції, ефективності використання виробничого потенціалу, зокрема, найважливішим проблемам виробництва - зменшенню витрат і збільшенню доходів. Автори-розробники наголошують, що вивчення названих тем спрямовано на всебічне розкриття економічних процесів і закономірностей, безпосередньо пов'язаних із повсякденним життям окремої сім'ї, людини чи місця її роботи, на комплексний аналіз взаємозалежностей між складовими простого економічного кругообігу «домогосподарства - підприємства». Такий підхід, на думку авторів курсу, дає змогу навчатися робити вибір, результатом якого може бути збільшення власних доходів, та створює умови для реалізації власної ініціативи.

Під час навчання за програмою курсу «Географія світового господарства з основами економіки» (автор Г. Ковальчук) учні мають змогу опанувати такі важливі питання для формування когнітивного компоненту підприємницької компетентності особистості, як-от:

- сутність понять «бізнес», «підприємництво», «комерційна діяльність», «виробництво товарів і послуг»;
- середовище бізнесу; правові, політичні, соціально-культурні аспекти та відмінності між ними у країнах і регіонах світу;
- особливості бізнесу за галузями господарства у різних країнах світу і в Україні;
- економічні чинники бізнесу (прибуток як стимул ділової активності; обмеженість ресурсів і витрат; конкуренція; пропозиції і попит; кругообіг товарів і грошей; ефект мультиплікатора);
- розвиток підприємництва в Україні та його роль в економічних перетвореннях; форми власності у бізнесі;
- типологія підприємств у різних країнах; особливості підприємств різних типів і форм власності за галузями господарства України;
- малий бізнес; економічна роль малого бізнесу у розвинутих країнах світу та Україні;
- характеристика процесу створення малого бізнесу в різних країнах і в Україні;
- франчайзинг; форми міжнародної ділової активності; види міжнародного бізнесу.

Автор-розробник програми *курсу «Комерційна географія»* М. Сорока акцентує увагу учнів на політико-правових засадах організації ринкової економіки, зокрема, пропонує розглянути законодавче поле України щодо організації підприємницької діяльності, основні положення Закону України «Про підприємництво»; податкову політику і податки; мито, митну політику та митну систему.

Фінансовий успіх майбутньої підприємницької діяльності може забезпечити опанування учнями програми *курсу «Фінансова математика» для учнів* (автор Ю. Бицюра), спрямованого на формування глибоких знань про найважливіші категорії фінансової математики (процент, дисконт, вексель, ануїтети - періодичні платежі, відрахування, курс акції, амортизація тощо); вироблення вмінь розраховувати банківські проценти та платежі, складати графік періодичних виплат за кредитом; навчання приймати обґрунтовані рішення про вигідність вкладання грошей або одержання кредиту.

Формуванню когнітивного компоненту підприємницької компетентності учнів сприятиме також навчання за *програмою курсу «Економіка»* (автори Ю.Лелюк, О. Решетняк, І. Тимченко, Т. Чорна). Так, учням пропонуються до розгляду такі важливі теми, як- от:

підприємництво та його економічна сутність (підприємець та його риси; підприємництво як особливий чинник виробництва; свобода вибору підприємницької діяльності);

форми організації бізнесу: одноосібні володіння, товариство (партнерство), корпорації;

опідприємство та його функції;

очинники, що визначають розміри підприємства;

овиди підприємств за формою власності;

огроші; види грошей в обігу; попит на гроші та пропозиції грошей;

опроцент; кредит, джерела кредиту, форми кредиту; заощадження;

оінвестиції; види інвестицій; доходи від інвестицій.

Вагому роль у формуванні підприємницької компетентності учнів може відіграти навчання за програмою *курсу «Основи підприємницької діяльності»*. Автори-розробники О.Гребеннікова та Л. Яцунь визначають такі основні завдання курсу:

озасвоєння правових, організаційних, економічних, соціально- психологічних та інших знань, що складають основу підприємницької діяльності;

оформування якостей особистості підприємця (працелюбність, ініціативність, винахідливість, відповідальне ставлення до праці та власності);

орозвиток економічного мислення, формування стійких професійних інтересів, необхідних при виборі майбутньої професії.

Програма розрахована на 17 годин, з них 4 години відводиться на теоретичне навчання, 13 годин - на виконання практичних робіт. На теоретичних заняттях учні ознайомляться з головними принципами економіки та розвитку бізнесу, законодавством України, що стосується підприємництва, дізнаються, яка діяльність є забороненою, а на яку потрібна ліцензія. На практичних заняттях учні вчаться розв'язувати проблеми, що можуть виникнути на шляху кожного підприємця: як зареєструвати власний бізнес, отримати кредит, створити рекламу; які існують податки, як розв'язувати конфлікти. Автори програми наголошують на тому, що навчання за програмою курсу передбачає виконання учнями практичних робіт, наближених до реального життя, відзначення оригінальних ідей, а також обговорення недоліків окремих робіт, розв'язування цікавих задач, проходження тестів.

Окремі аспекти підприємницької діяльності розглядаються у ході навчання за програмою *курсу «Основи менеджменту»* (автор Г. О. Горленко). Це, зокрема, такі питання, як-от: менеджмент у підприємницькій діяльності; підприємництво і менеджмент; необхідність наукового підходу до управління підприємством; підприємець і менеджер: подібність та відмінність функцій. Крім цього, учні мають змогу усвідомити структуру і способи складання власного бізнес-плану.

Важливу роль для становлення підприємницької компетентності учнів може також відіграти навчання за *програмою курсу «Клієнт банку»* (автори Г. Горленко, К. Горленко). У ході опанування цього курсу через практичну діяльність, адаптовану до вікових особливостей учнів, формуються певні економічні компетентності особистості підприємця: розуміння ролі банків у ринковій економіці; здатність знаходити інформацію про конкретні види послуг, що надаються різними банками; спроможність визначати доцільність користування тими чи іншими банківськими послугами; навички оцінки переваг та недоліків різних банківських продуктів; готовність до свідомого вибору банку для обслуговування власних потреб.

З метою ефективною реалізації завдань названих вище факультативних курсів та курсів за вибором педагогічні працівники можуть скористатись рекомендованими до використання Міністерством освіти і науки України підручником «Основи підприємницької компетентності» (автори З. С. Варналій, В. О. Сизоненко) та навчальним посібником «Шкільний курс економіки» (авторський колектив за загред. акад. І. Ф. Прокопенка), які пропонують не лише теоретичний матеріал, а й практикуми у вигляді тестів, вправ та задач.

Наголосимо, що під час навчання за програмами названих курсів формування підприємницької компетентності учнів відбувається у декілька етапів, які, по-перше, мають бути пов'язаними з послідовністю формування відповідного віку учнів досвіду діяльності в економічній сфері життя українського суспільства; по-друге, віддзеркалювати хід економічної освіти:

мотивація навчання (усвідомлення учнем цілей і завдань підприємницької діяльності);

актуалізація мінімально необхідного досвіду діяльності учнів в економічній сфері життя людини;

опанування теоретичного і практичного навчально-інформаційних блоків з питань підприємницької діяльності в економічній сфері суспільного життя;

самоаналіз отриманих результатів та **співвіднесення** отриманих результатів з передбачуваними.

Підприємницька компетентність, на переконання Л. А. Медвідь, найкраще формується завдяки **бізнес-тренінгам, лідерським, управлінським, корпоративним тренінгам**. Слідом за

М. І. Дичківською, дослідниця розглядає тренінг як систему діяльності по відпрацюванню певних алгоритмів навчально-пізнавальних дій і способів розв'язання типових задач у ході навчання (**тести, психологічні тренінги інтелектуального розвитку, розв'язання управлінських та інших задач**).

З метою формування підприємницької компетентності особистості Л. А. Медвідь пропонує реалізовувати такі види тренінгів:

Професійний тренінг (бізнес-тренінг, бізнес-освіта, корпоративний, професійного продажу, маркетинг-тренінг, НК менеджмент).

Тренінг лідерства (проблем конкуренції і влади, ведення переговорів, управління конфліктами, управлінський, командного розв'язання проблем, управління персоналом).

Соціально-психологічний тренінг, що зорієнтований на розвиток соціально-психологічних характеристик особистості підприємця.

Комунікативний тренінг (спілкування та розвитку, формування комунікативних вмінь, розв'язання конфліктів, успішне ведення переговорів, міжособистісне спілкування, комунікаційний тренінг).

Розроблений дослідницею тренінг-курс містить теми «Формула успіху особистості менеджера», «Комунікації в менеджменті», «Саморегуляція у професійній діяльності менеджера», «Розвиток лідерських якостей менеджера», «Презентація власного бренду» та сприяє формуванню підприємницької компетентності у тісному поєднанні з іншими ключовими компетентностями: **соціальною** (продуктивно співпрацювати з різними партнерами в групі та команді, виконувати різні ролі і функції в колективі, проявляти ініціативу, підтримувати та керувати власними взаєминами з іншими; застосовувати технології трансформації та конструктивного розв'язання конфліктів, визначати мету комунікації, застосовувати ефективні стратегії індивідуальних та колективних дій в економічній сфері суспільного життя), **уміння вчитися** (учень сам визначає мету власної підприємницької діяльності, відбирає або знаходить потрібні знання, усвідомлює способи майбутньої власної підприємницької діяльності та прагне її удосконалити шляхом самоконтролю та самооцінки), **здоров'язбережувальною** (навички ефективного спілкування, співчуття, розв'язання конфліктів, поведінки в умовах тиску, погроз, дискримінації, спільної діяльності та співробітництва), **загальнокультурною** (застосовування засобів і технологій інтеркультурної взаємодії, інтерактивне використання рідної та іноземної мови, застосовування методів самовиховання),

громадянською (застосовування процедури й технології захисту власних підприємницьких інтересів).

Тренінгові заняття проводяться за такою **схемою**:

Вступна частина (створення сприятливого психологічного простору; засвоєння правил роботи групи; налагодження зворотного зв'язку у системах «учасник-група» та «група-учасник»; створення ситуації рефлексії).

Основна частина (оцінка рівня поінформованості щодо проблеми; актуалізація проблеми та конкретних завдань для її вирішення; надання інформації, засвоєння знань; тренувальні вправи; рефлексія підсумків щодо змісту роботи).

Завершальна частина (підбиття підсумків щодо процесу роботи; оцінка отриманого досвіду).

Українська дослідниця Л. А. Медвідь зазначає, що формування підприємницької компетентності сприяє реалізації таких здатностей особистості, як-от:

- співвідносити власні економічні інтереси й потреби з наявними матеріальними, трудовими, природними й екологічними ресурсами, інтересами й потребами інших людей та суспільства;

- моделювати організацію власної трудової та

- підприємницької діяльності та працю колективу;

- орієнтуватись у нормах та етиці трудових відносин;

- складати, здійснювати й оцінювати плани підприємницької діяльності та особисті бізнес-проекти;

- презентувати та поширювати інформацію про результати власної економічної діяльності.

Для формування підприємницької компетентності учнів, на нашу думку, буде також корисний досвід роботи педагогічного колективу.

Висновок

Передумови економічного зростання країни передбачають створення потужного прошарку підприємців, здатних до генерації та впровадження інновацій, готових до ризику та спроможних до створення прибуткового бізнесу. Основною для формування такої готовності серед учнівської молоді є розробка та впровадження комплексної багатокomпонентної педагогічної системи, спрямованої на посилення підприємницьких компетентностей майбутніх фахівців. Як свідчать результати опитувань, серед учнів закладів професійної освіти спостерігається достатньо високій рівень мотивації до підприємницької діяльності. Водночас, за результатами експериментальних досліджень встановлено необхідність посилення змістовної складової теоретичної і практичної підготовки учнівської молоді до підприємницької діяльності, розвиток когнітивного компоненту опанування підприємницьких навичок, формування цілісного бачення суті та змісту підприємницької діяльності, розвитку підприємницького мислення майбутніх фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ажнюк М. О. Основи економічної теорії [Текст] : навч. посіб. / М. О. Ажнюк, О. С. Передрій. - К. : Знання, 2008. - 368 с. - (Серія "Вища освіта XXI століття"). - Бібліогр.: с. 364-365.
2. Білова Ю. А. Поняття та структура підприємницької компетентності // Наукові записки: Збірник наукових праць Рівненського ДГУ. - 2013. - Випуск 7 (50).
3. Варналій З. С., Сизоненко В. О. Основи підприємницької діяльності: підруч. для учнів 10-11 кл. загальноосвіт. шк., ліцеїв та гімназій / З. С. Варналій, В. О. Сизоненко. - К.: Знання України, 2003. - 407с.
4. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: 1Шпр://2акоп2.габа.доу.иа/1аш5/5Іюш/1392-20П.
5. Економіка, 10-11 кл. : Програми для профіл. навчання в загальноосвіт. навч. закл. - К.: Пед. Преса, 2005. - 80с.
6. Економіка: Програми курсів за вибором та факультативів - К.: Поліграфкнига, 2010. - 66с.
7. Життєва компетентність особистості: науково-методичний посібник / За ред. Л.В. Сохань, І.Г. Єрмакова та ін. - К.:Богдана, 2003. - 520 с.
8. Заблоцька О. С. Компетентнісний підхід як освітня інновація: порівняльний аналіз / О. С. Заблоцька // Вісник Житомирського державного університету. Випуск 40. - Серія: Педагогічні науки. - 2008. - С. 63-68.
9. Кириленко В. В. Економіка [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. В. Кириленко ; Тернопільська академія народного господарства. Т. : Економічна думка, 2003. - 155 с.
10. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. -К.: "К.І.С.", 2004. - 112 с.
11. Медвідь Л. А. Впровадження тренінгових технологій з метою формування ключових компетентностей в економічному університеті /Л.А.Медвідь // Інформаційні технології і засоби навчання. - 2009. - №5 (13). - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: [1Шпр://шшш.іте.еби-иа.пеї/ет.БітІ](http://шшш.іте.еби-иа.пеї/ет.БітІ)
12. Ніколаєва Л. В. Підприємницьке право [Текст] : навч. посібник / Л. В. Ніколаєва, О. В. Старцев ; ред. О. В. Старцев ; Київський нац. торговельно-економічний ун-т. - К. : Істина, 2006. - 208 с.
13. Основи економічної теорії: навч.посіб./ За ред. Козака Ю.Г., Шаповал С. С. - К.: Центр учбової літератури, 2012. - 264 с.
14. Основи економічної теорії [Текст] : підручник / О. О. Мамалуй [та ін.]; заг. ред. О. О. Мамалуй. - К. : Юрінком Інтер, 2005. - 480 с.

15. Осовська Г. В. Основи менеджменту [Текст] : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Г. В. Осовська. - К. : Кондор, 2003. - 554 с. - Бібліогр.: с. 547553.
16. Проценко О. С. Підприємницькі уміння як складник життєвої компетентності учнів професійно-технічних навчальних закладів // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. - 2013. - Вип. 30 (83). - С.298-301
17. Рудь М. Компетентнісний підхід в освіті / М. Рудь // Вісник Львів. ун-ту. - Серія: Педагогіка - 2006. - Вип. 21, ч. 1. - С. 73-82.
18. Узунов В.Н. Інноваторство - основа підприємницької діяльності В.Н.Узунов// Економіка . - 2002.-№1(44)/- С.42-46
19. Шкільний курс економіки : навчальний посібник для 10-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів / За ред.. акад.. І. Ф. Прокопенка. - Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. - 304с.